

Evaluatie project *Gezel gezocht. Toekomst voor traditionele ambachten in Salland*

IJsselacademie, december 2015

Stichting IJsselacademie heeft vanaf het najaar 2014 tot en met de zomer van 2015 het project Gezel gezocht (in de praktijk omgedoopt in Ambachtelijk hip) uitgevoerd in de regio Salland, met name de gemeenten Raalte en Olst-Wijhe. Er zijn acht cursussen georganiseerd rondom traditionele ambachten die een duidelijke historische relatie met de streek hebben. Alle betrokkenen zijn ronduit enthousiast over de koppeling van traditionele ambachten, regionale cultuurhistorie en creatieve toepassingen.

De cursussen Ambachtelijk Hip kwamen voort uit de onderzoeksresultaten van een inventarisatie van immaterieel erfgoed in Overijssel uit 2013. Hieruit kwam duidelijk naar voren dat oude ambachten aan het verdwijnen zijn. Belangrijke oorzaak hiervoor ligt in het imagoprobleem. Oude ambachten worden veelal bewust door beoefenaars gedemonstreerd in een historische, ouderwetse setting. De ambachtslieden, vaak 70+, tonen hun traditionele vaardigheden op met name steekmarkten. De streekdracht die hierbij gedragen wordt en het historische decor onderstrepen de koppeling met het verleden. Het project Gezel Gezocht was gericht op behoud van oude ambachtelijke technieken, door met behulp van kunstenaars de bestaande beeldvorming te doorbreken en daarmee ambachtelijke technieken in de huidige tijd te plaatsen en als creatieve uitingsvorm aantrekkelijker te maken.

De opzet van de cursussen was om cursisten ambachtelijke technieken bij te brengen door veelal oudere ambachtsmensen en met de hulp van een kunstenaar nieuwe toepassingen te ontwikkelen. Onze hoop was dat we op deze manier een nieuwe generatie eigentijdse beoefenaars van traditionele ambachten opleiden. De cursisten waren ronduit enthousiast over de combinatie van ambachtelijke technieken en kunstzinnige uitingsvormen. Na de cursussen beheersten de cursisten de basis van de ambachtelijke technieken. Vrijwel alle cursisten zijn in de maanden volgend op de cursussen op eigen wijze en initiatief verder gegaan met een doorontwikkeling van deze technieken. Enkele cursisten zijn de geleerde ambachtelijke technieken gaan toepassen in workshops die ze geven. Ook is een cursist de ambachtelijke technieken gaan uitwerken in opdrachten vanuit haar opleiding aan de kunstacademie.

Bijzonder is dat niet alleen de cursisten, maar juist ook de ambachtsmensen en de kunstenaars zelf de combinatie van traditionele technieken en creatieve toepassingen

aansprak. De vrijwillige ambachtslieden bleken meer dan gedacht er voor open te staan om hun ambacht te vernieuwen. De cursussen hebben de ambachtslieden ertoe aangezet zelf ook ambachtelijke technieken op een eigentijdse wijze toe te passen. Een tegenovergesteld effect was zichtbaar bij de betrokken kunstenaars, die in hun kunstproducten ambachtelijke technieken zijn gaan toepassen, evenals in workshops en dagbestedingsactiviteiten.

Het animo voor deelname varieerde nogal per cursus. Ambachten als klei- of leerbewerking spreken blijkbaar meer aan dan kantklossen of kralen breien. Kantklossen hebben we met een vrij minimale bezetting doorgang laten vinden, terwijl andere cursussen soms ruimschoots overgeboekt waren. Bij mandenmaken (in Wijhe) heeft de (Raalter) mandenmaker Henk Ziel zelfs al twee vervolgcursussen opgezet. Het grootste deel van de kandidaten kwam uit de plaats waar de cursussen worden gegeven.

Een lastig van te voren in te schatten factor was de moeilijkheidsgraad om een ambacht onder de knie te krijgen. Hoewel het aantal contacturen per cursus gelijk was, bleek het ene ambacht nu eenmaal gemakkelijker aan te leren dan het ander. Dat kan de creatieve doorontwikkeling wel wat bemoeilijken. De inbreng van de ingehuurde kunstenaar verschilde daarmee per cursus. De ene keer lag de nadruk ook wat meer op de kunstzinnige waarde, de andere keer op toepasbaarheid van een product. Een complete serie verkoopbare streekproducten bleek niet haalbaar. Dit onderdeel van het project is dan ook het minst uit de verf gekomen (ten faveure van het kunstzinnige aspect).

De samenwerking met lokale partners is bij de ene cursus wat intensiever dan de andere, maar verliep over het algemeen goed. Er is intensief samengewerkt met de historische verenigingen in Raalte, Heino, Wijhe en Olst. Daarnaast is er vruchtbaar gewerkt met onder meer landbouwmuseum de Laarman en cultuurboerderij Strunk. De cursussen konden op brede belangstelling vanuit de regionale media rekenen, waarbij we wel moeite hebben moeten doen om ook voor de laatste cursussen nog voldoende aandacht te generen.

Als uitrol van de cursussen naar het grote publiek hadden we een demonstratie van de resultaten op enkele festivals in gedachten en een educatief programma voor de jeugd. Beide ambities hebben we verenigd in een breder initiatief onder de noemer Ambachtenhuis. Op een zestal manifestaties in de regio hebben we een metalen constructie geplaatst, waaraan creatieve uitingen van cursisten en kunstenaars waren gehangen. Bezoekers van de manifestaties konden via workshops kennismaken met de ambachtelijke technieken en kunstzinnige toepassingen ervan zoals tijdens de cursussen waren ontwikkeld. (zie verder onder Ambachtenhuis). Daarnaast hebben mandenvlechter Henk Ziel en kralenbreier Geertje Ziel elk twee lessenseries gegeven op obs de Vogelaar te Raalte. De betrokken leerlingen hebben dit als bijzonder positief ervaren. De school bekijkt de mogelijkheden dergelijk aanbod van ambachtelijke technieken duurzaam in het lesprogramma te verankeren.

Overzicht cursussen

Cursus kleibewerking

Cursusleider: Elleke Steenbergen	Ambachtslieden: Henny Schaapman / Jan Logtenberg
Kunstenaar: Henny Schaapman	Aantal deelnemers: 8 (maximale aantal)
Periode: najaar 2015	Cursusduur: 8 bijeenkomsten van 10-16 uur
Cursuslocaties: Oever van de IJssel, Atelier de Verbeelding Wijhe,	Excursie: Infocentrum Den Nul, Steenfabriek Fortmond

In alle vroegte stapt een rijtje Sallanders door de uiterwaarden van de IJssel. 'Witte wieven' spoken nog rond. Nieuwsgierige koeien draaien sloom hun koppen om. Lenig zwaaien de aanwezigen hun benen over een hek om de laatste meters dwars door de uiterwaarden af te leggen naar de oever van de IJssel. Als in een mistige droomwereld staan de deelnemers aan de oever van de rivier. Bewapend met schep en plastic zakken maken ze vandaag kennis met rivierklei als basis van traditionele, keramische producten. Onder leiding van kunstenaar Henny Schaapman uit Wijhe graven de aanwezigen rivierklei op. Bepakt en bezakt met de nodige kilo's klei keren de cursisten van terug naar atelier de Verbeelding in Wijhe.

De cursus 'Ambachtelijk hip met IJsselklei' vond plaats onder bezielende leiding van Henny Schaapman. De eerste vier cursusbijeenkomsten stonden in het teken van het maken van goed bewerkbare klei. Zand, plantendeeltjes en andere rommeltjes moeten uit de klei gehaald. De klei dient op een specifieke manier gekneed en zelfs meerdere keren op de grond gegooid.... Toen er voldoende goede klei was gemaakt leerden de deelnemers verschillende ambachtelijke kleibewerkingstechnieken en het werken met pigmenten en glazuren. Gedurende de laatste bijeenkomsten mochten de cursisten hun fantasie de vrije loop laten om een kunstzinnig Sallandse kleiproduct te maken. IJsselklei producten waarin cursisten de streekeigenheid van Salland tot uitdrukking brachten. Deze creaties varieerden van schalen met weergave van de IJssel, tot lampenkappen met daarin Sallandse kantpatronen , tot sieraden gebaseerd op Sallandse streekdracht, met patronen van het S-goud.

De resultaten waren verrassend en kunstzinnig creatief. In een prachtig ingerichte expositie in het natuurinfocentrum in Den Nul stonden de kunstwerken maandenlang geëxposeerd, zodat honderden bezoekers met eigen ogen kunnen zien wat voor prachtigs er met pure IJsselklei en op basis van ambachtelijke technieken gemaakt kon worden.

Onderdeel van de cursus vormde een Fortmond excursie. De Olster historicus Jan Hilferink bracht in een interessante lezing de geschiedenis van de steenfabriek tot leven. Vervolgens trokken de cursisten onder leiding van een IVN deskundige door het prachtige natuurgebied

de Duursche Waarden, om vervolgens een idyllische lunch te nuttigen bij de ruïnes van de Steenfabriek. Oud steenfabriek werknemer Jan Logtenberg haalde hier herinneringen op aan de tijd dat steenfabricage nog een florierende onderneming was. Tenslotte werd de excursie afgesloten met een ambachtelijke workshop tichel maken.

In een evaluatie gaven de acht cursisten aan de cursus als bijzonder, waardevol en leerzaam te hebben ervaren. Hun waardering hebben ze ook op creatieve wijze geuit. Om de rivier te bedanken voor de schitterende grondstof die zij leverde, maakten ze van de IJsselklei visjes. Tijdens een feestelijk moment gaven de deelnemers deze IJsselklei-visjes symbolisch weer terug aan de IJssel. Van de acht deelnemers aan de cursus gaan drie een vervolg cursus volgen bij betrokken ambachtsvrouw en kunstenaar Henny Schaapman. Daarnaast wil een cursist in zijn kunsthobby meer gaan doen met de ambachtelijke kleitechnieken en het liefst ook met pure IJsselklei. Een andere cursiste geeft zelf workshops kleibewerking en is door de cursus geïnspireerd geraakt om te gaan werken met IJsselklei en meer ambachtelijke technieken op te nemen in haar kleiworkshops. Tenslotte heeft Henny Schaapman door de cursus zelf ook meer inzicht gekregen in de (on)mogelijkheden van pure IJsselklei. Het inspireerde haar om zowel in haar eigen kunstwerken als in workshops die ze geeft hier meer mee te doen.

Cursus mandenmaken

Cursusleider: Geertje van Os	Ambachtsman: Henk Ziel
Kunstenaar: Folkert Nijholt	Aantal deelnemers: 8 (maximale aantal)
Periode: najaar 2015	Cursusduur: 8 bijeenkomsten van 19-22 uur
Cursuslocatie: Het Langhuus	Excursie: Oudheidkamer Wijhe en Nationaal Vlechtmuseum Noordwolde

Tien enthousiaste deelnemers leerden de beginselen van het mandenmaken. Er is geëxperimenteerd met andere materialen zoals stevig touw en infuusdraad, maar het merendeel van de cursisten gaf de voorkeur aan het vlechten met wilgentenen. Er zijn allerlei soorten manden gevlochten: cadeau- en fruitmanden, grote manden voor houtblokken bij de open haard, prullenmanden, veel grappige mandjes voor klimplanten (een creatie die bij toeval ontstond), een hippe fietsmand en zelfs een hondenmand (maar die laatste pas tijdens een vervolgcursus). Er zijn ook andere producten van wilgentenen gevlochten, zoals een vogelhuisje, hoed en allerlei decoratieve creaties.

Betrokkenheid kunstenaar

Door het stugge materiaal en de lastige techniek van het mandenvlechten was de betrokkenheid van Folkert Nijholt aanvankelijk meer ondersteunend dan creatief van aard. Hij had de techniek vrij snel redelijk onder controle en kon daardoor de cursisten hier en daar bijstaan in het leren vlechten. Folkert heeft de cursus ervaren als een verrijking voor zijn kunstenaarschap. Hij probeert de techniek van het vlecht door oefening nog beter onder de knie te krijgen en is ervan overtuigd dat dit ook in zijn ontwerpen gaat terugkeren. Hij is 'echt heel erg positief' over de cursus. De cursusavonden heeft hij als zeer prettig ervaren. Nijholt onderschrijft het belang van dergelijke cursussen om dit type ambacht in stand te houden.

Excursie

Zaterdag 15 november 2014. Start in oudheidkamer Wijhe met mini-expositie over mandenmakers van weleer en korte lezing door Geertje van Os met medewerking van Freerk Kunst. Bezoek laatste twijgwaard van de regio bij Windesheim met uitleg door Henk Ziel. Vervolgens bezoek aan Nationaal Vlechtmuseum Noordwolde met rondleiding door gids.

Overige effecten

In januari 2015 heeft Folkert Nijholt een leegstaande etalage in de Langstraat ingericht met manden en foto's uit het Wijhese verleden, werk van cursisten en foto's van de cursus. De etalage is tot half november 2015 te bezichtigen.

Onder meer geïnspireerd door de cursus heeft de ondernemersvereniging Gastvrij Wijhe in het voorjaar 2015 door de gehele Langstraat manden opgehangen, als verwijzing naar de hoogtijdagen van Wijhe als mandenmakersdorp. De manden hebben nu plaats gemaakt voor de winterverlichting, maar na de feestdagen keren ze terug.

Het mandenvlechten werd op 3 juli 2015 door zeven! cursisten gedemonstreerd tijdens de Nacht van Wijhe. Op Monumentendag 12 september 2015 gaven drie cursisten een interactieve demonstratie mandenmaken in de pastorietaan van de katholieke kerk in Wijhe.

Over de cursus en de etalage heeft Geertje diverse artikelen gepubliceerd in de lokale media en Rndom de Toren (verenigingsblad van de Historische Vereniging Wijhe). Freerk Kunst heeft er een column over geschreven op de portal van Olst-Wijhe ('Wijhe valt voor de mand') en Martin van der Linde een artikel in het Online Magazine MSMD.

Op initiatief van mandenmaker Henk Ziel, een aantal enthousiaste cursisten en Geertje van Os is in het voorjaar 2015 een tweede cursus mandenmaken gestart in Wijhe met 12 deelnemers. De mensen die op de reservelijst stonden kregen nu de kans om deel te nemen. 6 oktober 2015 is een derde cursus mandenvlechten gestart door Henk Ziel, met hulp van Geertje. Ook deze cursus was snel vol en er lijkt animo genoeg te zijn voor een vierde cursus in het voorjaar 2016. De vervolgcursussen borduren voort op de eerste cursus, zonder professionele ondersteuning van een cursusleider en kunstenaar. De onkosten worden gedekt met bijdragen van de deelnemers.

Cursus kantklossen en kralenbreien

Cursusleider: Elleke Steenbergen	Aantal deelnemers: 12
Ambachtslieden kantklossen: Cobi Brinkhuis, Dini Overmars, Dini Freriks	Kunstenaar: Marian Hage
Ambachtslieden kralenbreien: Henny Koster, Harmke ten Dam, Janny Ziel	Kunstenaar: Henny Schaapman
Periode: najaar 2014	Cursusduur: 8 bijeenkomsten van 10-16 uur
Cursuslocaties: Oude huishoudschool Raalte, crea-atelier Raalte	Excursie: Aletta's Creatieve Hof Dalfsen

Dames op leeftijd, gehuld in klederdracht, aandachtig gebogen over een priegelig handwerkje waar vele uren handarbeid in gestoken wordt. Voor de gemiddelde Nederlander is dit het beeld wat naar boven komt bij de woorden kantklossen en kralenbreien. Helaas is dit beeld niet uit de lucht gegrepen. Slechts een handvol dames op leeftijd beheerst tot in de finesses nog het ambachtelijke kantklossen en kralenbreien. Deze fijne handwerktechnieken waren vroeger onmisbaar voor de vervaardiging van streekdracht. Er kleefte een groot imago probleem aan deze ambachtelijke technieken. Terwijl de techniek op zich veel mogelijkheden biedt voor een uitwerking in kunstzinnig eigentijdse producten. Doorbreken van het oubollige imago vormde dan ook een belangrijk doel van deze beide cursussen. Eén van de 'wapens' die hierbij werden ingezet was het gebruik van een eigentijdse locatie. Gekozen werd voor de inspirerende 'oude huishoudschool', vrijplaats voor diverse Sallandse kunstenaars. Bewust zijn de cursussen kantklossen en kralenbreien gelijktijdig gegeven, omdat beide technieken prachtig met elkaar te combineren zijn. Kantkloscreaties lenen zich er uitstekend voor om kraaltjes erin te verwerken.

Cobi Brinkhuis uit Raalte is een ambachtsvrouw in hart en nieren. Ze zet zich al decennia lang in voor behoud van de streekdracht en geeft cursussen kantklossen en kralenbreien. Op inspirerende wijze heeft Cobi de deelnemers kennis laten maken met de cultuurhistorische achtergronden van de Sallandse streekdracht en het kantklossen en kralenbreien. Dat dit boegbeeld van het ambacht zich bereid verklaarde te helpen bij het overbrengen van de ambachtelijke technieken was dan ook zeer waardevol. Naast Cobi waar Dini Overmars en Diny Freriks aanwezig als ambachtsvrouwen voor het kantklossen en Harmke ten Dam, Henny Koster en Janny Ziel leerden de cursisten de technieken van het kralenbreien.

De eerste paar bijeenkomsten waren voor de cursisten vooral een oefening in geduld. Een goede beheersing van de beginselen van het kantklossen en kralenbreien is een vereiste om vanuit deze technieken te kunnen komen tot eigentijdse kunstzinnige creaties. Dat betekende klossen met kleine klosjes en breien met minuscule kraaltjes. Maar de deelnemsters zetten door en de ambachtslieden wisten in vier cursusdagen de oude technieken perfect over te brengen. Vervolgens mochten de cursisten onder leiding van kunstenaars Marian Hage en Henny Schaapman hun kunstzinnige talenten botvieren op de

oude technieken. De kleine klosjes werden vervangen door zelfgemaakte klossen van 30 cm lang. Draadjes door in repen gemaakte aardappelzakken, stropdassen, onderbroeken, of plastic tasjes. Geen kleine kleedjes, maar levensgrote bekleding van zomerstoelen of hippe schoudertassen zagen met de ambachtelijke klostechniek het licht. Maar ook een schoudertas, sjaal, raamwerk en een kunstwerk voor aan de muur. Ook bij het kralenbreien werd het priegelwerk vervangen voor grootste kunstwerken. Hier maakten cursisten bijvoorbeeld kralen van in stukken gezaagde bezemstelen, draad werd vervangen voor koperdraad. Daarnaast ook diverse sieraden, versierde lampenkappen, tassen, schuilnet of telefoonhoesje.

Onderdeel van de cursus vormde een excursie naar een atelier waar workshops glaskralen blazen en creatief met kralen werd gegeven. Dit ter inspiratie van het brede scala aan creatieve mogelijkheden van het werken met kralen. Eigentijdse kantklosworkshops bestonden niet.

Kunstzinnig hoogtepunt en prachtige demonstratie van gedreven samenwerking vormde de ambachtelijke kunstzinnig klos-en-brei-jas! De cursisten en ambachtslieden werkten samen aan dit eindproduct. Hiervoor leverden ze allemaal een klos of brei lapje aan. Deze zijn aan elkaar gezet en vormen samen een prachtig kunstzinnig en draagbare jas. Deze jas is tijdens diverse exposities en festivals getoond en zal door Henny Schaapman zelfs als kunstwerk ingediend worden tijdens de internationale kunstwedstrijd in Rotterdam in november 2015. De diverse creaties van de cursisten, evenals de prachtige jas, zijn geëxposeerd tijdens de Week voor de Amateurkunst in Raalte.

Zowel ambachtslieden als cursisten waren razend enthousiast over de vele eigentijdse toepassingen van klossen en breien met kralen. De verschillende betrokken ambachtslieden kregen door de cursus inzicht in meer eigentijdse toepassingen van hun ambachtelijke technieken. Een deel van de ambachtslieden ging actief experimenteren met nieuwe materialen. Hiermee zette de cursus een prachtig stukje bewustwording in gang onder deze ambachtslieden, wat een grote bijdrage betekent aan de instandhouding van de technieken. Onder de cursisten bevond zich een studente aan de kunstacademie. Zij besloot de geleerde kralenbrei technieken in te zetten in opdrachten voor deze opleiding. Daarnaast gaat ze de technieken toepassen in workshops die ze geeft. Betrokken kunstenaar Henny Schaapman is begonnen om de technieken van het kantklossen en kralenbreien te gebruiken in haar dagbesteding. Met veel plezier hebben verschillende deelnemers van haar dagbesteding de ambachtelijke technieken onder de knie gekregen! Eén van de ambachtsdames heeft de eigentijdse manier van klossen op eigen initiatief gedemonstreerd tijdens een aantal zomerse dorpsfeestjes.

Cursus Ijzersmeden

Cursusleider: Geertje van Os	Ambachtsman: Geert Jansen
Kunstenaar: Joyce Heuven	Aantal deelnemers: 6 (maximale aantal)
Periode: winter 2015-16	Cursusduur: 12 woensdagmiddagen
Cursuslocatie: Landbouwmuseum de Laarman	Excursie: Smederijmuseum D'Oale Smederië in Hellendoorn en archeologische vindplaats Heeten

Het was een zeer geslaagde cursus en het Landbouwmuseum wil graag doorgaan met het organiseren van cursussen ijzersmeden. Er konden niet meer dan zes cursisten deelnemen, omdat het anders te gevaarlijk zou worden rond het vuur, of omdat iedereen dan te lang op elkaar zou moeten wachten. Ook voor deze cursus was meer belangstelling dan er plaats was. Zelfs nu komt er nog af en toe een verzoek om informatie binnen. Deze mensen worden doorverwezen naar Landbouwmuseum De Laarman.

De cursusmiddagen vlogen om. Hans Kortstee, een van de cursisten, zei eens in de pauze: "Het is net of je meedoet aan een quiz: dingdong, uw tijd is om!" Het enthousiasme spatte er van af; er vlogen niet alleen vonken van het vuur rond, maar ook vonken van geestdrift. En spetters van zweetdruppels, want smeden kost kracht.

De cursisten begonnen met basistechnieken zoals het smeden van een puntje. Langzaam werd het opgebouwd en maakten ze bijvoorbeeld een krul of leerden ze te torceren (draaiing). Later zijn er producten gemaakt als een grote spijker, flessenopener, kandelaar, krukje, smeedwerk voor Tiffany, boekensteun en een grote spiraal om een kunstvoorwerp op te plaatsen. Het klapstuk van de cursus was een kapstok voor het museum.

Tijdens de laatste cursusbijeenkomst is de kapstok opgehangen. Dit was een feestelijke gebeurtenis waarvoor ook de pers was uitgenodigd. De volgende dag (26-3-2015) stond er meer dan een halve pagina over de cursus in de Salland editie van de Stentor.

Betrokkenheid kunstenaar

Joyce Heuven is een jonge kunstenares uit Luttenberg die grote objecten maakt van staal en draad. Als Luttenbergse was ze bekend in Landbouwmuseum De Laarman en kende ze bovendien al een aantal cursisten. Haar bijdrage aan de cursus verliep soepel en ontspannen.

Evenals bij mandenmaken waren de cursisten vooral geïnteresseerd in de oude ambachtelijke technieken waarvan zelfs de basis niet in één cursus over te brengen is. Voor een kunstenaar is het dan erg lastig om tot vernieuwing te komen. Vooral in de tweede cursushelft heeft Joyce samen met Geert Jansen invulling gegeven aan het programma. Het lukte haar om ieders creativiteit te stimuleren en tot leuk, eigentijds smeedwerk te komen. Ze wist alle cursisten te bewegen om een eigen ontwerp te maken van een product dat ze graag wilden smeden. Dit ontwerp werd met haar en de smid besproken en vervolgens door de cursist uitgevoerd.

Als gezamenlijk eindproduct is een moderne kapstok van oud boerensmeedwerk voor Landbouwmuseum De Laarman gemaakt. Het ontwerp is ontstaan in samenspraak met Joyce, Geert en de cursisten. Aan de ovaalvormige kapstok hangen tientallen boerenhaakjes waarvan er geen een hetzelfde is.

Excursie

Zaterdag 22 november 2015. In de ochtend werd een bezoek gebracht aan Smederijmuseum D'Oale Smerië in Hellendoorn waar de groep een rondleiding en demonstratie kreeg door smid Herman Mensink. (Hij vond het zo leuk dat er een nieuwe generatie smeden opgeleid wordt dat hij nadien nog twee keer bij de cursus is komen kijken.) Na de lunch bij Landbouwmuseum De Laarman werd de groep in Heeten opgewacht door Bert Terlouw, amateurarcheoloog en nauw betrokken geweest bij de ontdekking van de grootste Germaanse nederzetting van Nederland. De vindplaats in Heeten bleek de omvangrijkste ijzerproductieplaats uit de Romeinse tijd in Nederland te zijn. In de Sallandse bodem zat veel ijzeroer. Bert Terlouw leidde ons rond langs belangrijke vindplaatsen en vertelde enthousiast over allerlei spectaculaire vondsten.

Cursus leerbewerking

Cursusleider: Geertje van Os	Ambachtsman: Marinus van der Vegt
Kunstenaar: Meta Leefkens	Aantal deelnemers: acht (maximale aantal)
Periode: winter 2015-16	Cursusduur: acht donderdagavonden
Cursuslocatie: 'De Maelderieje' te Heino	Excursie: Smederijmuseum D'Oale Smederië in Hellendoorn en archeologische vindplaats Heeten

Voor deze cursus is veel publiciteit geweest en het aantal belangstellenden was dan ook erg groot. Er stonden zelfs tien mensen op de reservelijst. Een van de acht cursisten is helaas halverwege de cursus afgehaakt, omdat hij 'het ambachtelijke' miste en graag met machines had gewerkt. Het fijne, meer creatieve handwerk kon hem niet bekoren. Hij heeft de cursus wel op een prettige manier verlaten en is zelfs op een avond afscheid komen nemen. De cursisten hebben kennis gemaakt met verschillende technieken leerbewerking: leer vastzetten met leerband en/of garen, leer bewerken met stempel-, druk- en brandmethoden, werken met nat leer op een model. Er zijn portemonneetjes, telefoonhoesjes, etuis, riemen, armbanden en sieraden gemaakt. Ook is er een (aanzet tot) een paardentuig gemaakt. In de laatste lessen is gewerkt aan het eindproduct: een paar schoenen! Verschillende cursisten bleken in staat te zijn om een heus paar schoenen te maken.

Betrokkenheid kunstenaar

De kunstenaar had binnen de cursus een leidende rol en de ambachtsman een meer assisterende/adviserende rol. Dit in tegenstelling tot de andere drie cursussen. Meta Leefkens heeft in het verleden vaker een cursus leerbewerking gegeven. De technieken en het materiaal lenen zich ook meer voor snelle, creatieve en vernieuwende toepassingen. Meta gaf de cursus met veel kundigheid, enthousiasme en plezier. Ze wil komende winter graag een nieuwe cursus leerbewerking geven in haar eigen atelier in Wijhe. Over de resultaten was ze heel tevreden en blij verrast.

Excursie

Zaterdag 7 februari 2015. Voor deze excursie waren ook alle bestuursleden en vrijwilligers van de Vereniging voor Heemkunde Omheining uitgenodigd. Een groot aantal van hen gaf daar ook graag gehoor aan. 's Ochtends gaf historicus Ewout van der Horst een lezing over de achtergronden van het ambacht schoenmaken in Heino. Vervolgens nam het gezelschap samen met Marinus van der Vegt een kijkje in de oude schoenmakerij van zijn oom en leermeester Jan Offenbergh in de kelderruimte van de Vereniging. Na de lunch vertrok de groep naar de parkeerplaats bij Kasteel het Nijenhuis waar onder leiding van natuurgids Agnes Neimeijer een wandeling begon langs plekken in de omgeving van Heino waar vroeger eek gewonnen werd (gebruikt om leer te looien). Een van de genodigden was de Dalfser historicus Ab Goutbeek. Onderweg vertelde hij prachtige verhalen over eekwinning en eekenhakhout.

Overige effecten

De resultaten van de cursus zijn van 2 tot 20 april 2015 tentoongesteld in de etalage van schoenenzaak Pekkeriet in Heino. Hiervoor is ook in de lokale media aandacht geweest. Na 20 april moesten de werkstukken snel plaats maken voor de zomercollectie van Pekkeriet. In het contactblad van de Vereniging voor Heemkunde Omheining publiceerde Geertje na afloop van de cursus een artikel.

Tijdens het festival Ribs & Blues op 25 mei 2015 in Raalte gaf een van de cursisten een workshop leerbewerking voor kinderen.

Cursus wolbewerking

Cursusleider: Elleke Steenbergen	Ambachtslieden Kantklossen: Anita Wichers, Jantine Hos
Kunstenaar: Jantine Hos	Aantal deelnemers: 8 (maximum)
Periode: voorjaar 2015	Cursusduur: 8 bijeenkomsten van 10-16 uur
Cursuslocaties: Boerderij Struunk in Raalte, Schaapskooi te Archem, atelier Ally Schutte te Archem	Excursie: schaapskooi Lemelerberg van Landschap Overijssel

Wolvilten is hip. Overal schieten workshops als paddenstoelen de grond uit. Maar een complete cursus, waarbij deelnemers in acht bijeenkomsten leren om vanuit een vuile vacht te komen tot kunstzinnige creaties wordt nooit aangeboden. Voor betrokken ambachtsdame en kunstenaar Jantine Hos vormde deze cursus dan ook een prachtige kans om de enthousiaste deelnemers alle inns en outs van het ambachtelijk wolbewerken over te brengen. Schoonmaken, verven, vilten, alles kwam tot in de perfectie aan de orde. Boerderij Strunk vormde hierbij niet alleen een prachtig cultuurhistorische locatie, maar was tevens praktisch ideaal geschikt voor deze cursus waarbij deelnemers als enthousiaste kinderen met water en zeep aan het kliederen sloegen...

Hoogtepunt van de cursus vormde de excursie naar de voet van de Lemelerberg. Hier in het gehucht Archem bevindt zich een schaapskooi met de kudde die de heide begraast. Herderin Anita Wichers zag het als een prachtige kans om de deelnemers te vertellen over de historie van de schaapskudde op de Lemelerberg. In de romantische idylle van de schaapskooi, omgeven door pasgeboren lammetjes en zittend op hooibaaltjes vertelde Anita enthousiast over het wel en wee van de schaapskudde van toen en nu. Vervolgens volgden de cursisten een workshop creatief met wol bij het naastgelegen atelier van Ally Schutte.

De cursus wolbewerking leverde een breed scala aan kunstzinnige creaties op. Waaronder een prachtig eigenwijze en eigentijdse knipmuts, sloffen, sjaaltjes, vogelnestje, en diverse kleden. Deze resultaten zijn geëxposeerd tijdens de Week voor de Amateurkunst in Raalte.

Cursus stoelenmatten

Cursusleider: Geertje van Os	Ambachtsman: Marinus van der Vegt
Kunstenaar: Joyce Heuven	Aantal deelnemers: zeven
Periode: voorjaar 2015-16	Cursusduur: Vijf maandagavonden en drie hele zaterdagen
Cursuslocatie: Cultuurboerderij Struunk	Excursie: Tapijtmuseum Genemuiden

In tegenstelling tot de andere drie cursussen kostte het moeite om deze cursus vol te krijgen. Er is hard gewerkt om de cursus onder de aandacht van de lokale media te brengen, maar er leek een soort van 'cursusmoeheid' bij hen te zijn ontstaan.

De maandagavonden zijn vooral besteed aan de techniek van het webbing vlechtwerk (gaatjesmat). Tijdens de workshops op zaterdag hebben de cursisten geleerd te matten met biezen. Het vlechten van een webbing mat kun je gerust een week onderbreken, maar een biezen mat droogt in en moet in één keer af. Vandaar dat de zaterdagen werden gebruikt voor het matten met biezen. De cursisten konden zelf een stoel, kruk of bijzettafeltje meenemen waarop ze een mat wilden maken. Voor het moderne, creatieve stoelenmatten had Joyce Heuven aluminium klapstoelen aangeschaft.

Vanwege het precieze en tijdrovende karakter van dit ambacht had niet iedereen er evenveel talent voor en plezier in. Maar vrijwel alle cursisten hebben hun meubel kunnen voorzien van een eigen gemaakte mat. Een van de cursisten bleek er echter zoveel talent voor te hebben dat hij na het volgen van deze cursus een goede basis heeft gelegd om aan de slag te gaan als zelfstandig stoelenmatter. Dat is mooi, want stoelenmatten is een van de snelst verdwijnende oude ambachten.

Tijdens het festival Ribs & Blues in Raalte op 25 mei 2015 is het moderne stoelenmatten gedemonstreerd door een van de cursisten. Op Monumentendag 12 september 2015 werd het traditionele stoelenmatten op interactieve wijze gedemonstreerd in de pastorietaan van de katholieke kerk in Wijhe.

Betrokkenheid kunstenaar

Stoelenmatten is een ambacht dat bijzonder arbeidsintensief is en een zeer grote nauwkeurigheid vereist. Dat geldt met name voor het webbing vlechtwerk (geschild rotan). De cursisten hadden allemaal een stoel meegenomen waarop een nieuwe mat gemaakt kon worden en deze wilden ze natuurlijk graag afkrijgen tijdens de cursus. Hierdoor was er weinig tijd en belangstelling voor nieuwe toepassingen en dat was enigszins teleurstellend voor de kunstenaar Joyce Heuven. Zelfs tijdens de cursusbijeenkomst die Joyce in haar eentje invulde, gingen sommige cursisten door met hun eigen stoel en gunden ze zich geen tijd om iets nieuws of experimenteels te proberen. Daarbij speelde waarschijnlijk mee dat alle cursisten ouder waren dan veertig jaar en zich vooral het ambacht eigen wilden maken. 'Dit is werk,' zeiden sommigen duidend op de ambachtelijke technieken (een vak leren) en 'dat is hobby,' duidend op de nieuwe toepassingen.

Joyce maakte zich de ambachtelijke technieken snel eigen en kon de cursisten te hulp schieten waar Coen handen te kort kwam. Ook heeft ze een aantal deelnemers geleerd om op nieuwe, moderne manieren stoelen te matten. Bijvoorbeeld door andere materialen te gebruiken zoals waslijn, stevig touw, metseldraad of fietsbanden. Hierdoor ontstonden kleurrijke creaties op bijvoorbeeld klapstoelen.

Joyce Heuven is van huis uit geïnteresseerd in ambachten en verweeft het ambachtelijk vlechtwerk letterlijk en figuurlijk met kunstzinnig draadwerk. Ze gebruikt de technieken en materialen die tijdens de cursussen aan bod kwamen, nu in de workshops die ze geeft op middelbare scholen. Ze laat de leerlingen experimenteren met ambachtelijke materialen en technieken.

Excursie

Zaterdag 28 maart 2015. Om 10.00 uur 's ochtends verzamelde de groep zich in Genemuiden en werd vervolgens hartelijk ontvangen in het Tapijtmuseum. Onder het genot van een kop koffie en een Genemuider brok vertelde een bevlogen gids over de biezencultuur van Genemuiden. Daarop volgde een uitgebreide rondleiding door het museum waar diverse vrijwilligers aan het werk waren met biezen, sisal of kokosgaren. Ze vonden het erg leuk om aan toekomstige stoelenmatters te laten zien waar ze mee bezig waren en lieten het hen ook graag proberen. Het was verbazingwekkend om te zien wat er allemaal mogelijk is met biezen.

Na een eenvoudige lunch in een eetcafé en een wandeling door het biezenstadje werd de groep in de Achterstraat opgewacht door Jan Visscher, een bedreven stoelenmatter die zijn hele leven werkte in de biezencultuur. Zijn zonen verhandelen en telen nog steeds biezen. Samen met firma De Lange, ook in Genemuiden, zijn de gebroeders Visscher de laatste biezentelers. In zijn zwarthouten, gepotdekselde schuur vertelde de oude heer Visscher over zijn vak. Vanuit deze schuur levert hij biezen en webbing aan stoelenmatters uit het hele land. Ook Coen Eikelboom is een goede klant van hem.

Ambachtenhuis

Het grote enthousiasme dat de succesvolle cursussenreeks Ambachtelijk Hip opriep, vormde de aanleiding tot een ambachtelijk-kunstzinnig vervolgproject onder de titel Ambachtenhuis. Het bestaande plan om de projectresultaten bij een breed publiek onder de aandacht te brengen is via dit concept breder opgezet. Het ambachtenhuis diende als ambachtelijk kunstzinnige blikvanger, inspiratiebron en interactief kunstwerk voor bezoekers en deelnemers van Sallandse evenementen. Dit waren voor een belangrijk deel niet-actieve kunst of cultuurdeelnemers of beoefenaars van ambachten. Bezoekers kwamen primair voor ontspanning en vermaak. Hierdoor stonden ze op ongedwongen wijze ervoor open om mee te doen met de ontwikkeling van het ambachtenhuis en kwamen hiermee op een ontspannen wijze in aanraking met kunst en ambacht. Enkele honderden mensen maakten actief kennis met ambachtelijke technieken en/of lieten zich inspireren door de getoonde veelzijdigheid van ambachtelijke kunst, of kunstig ambacht.

Locatie en doelgroep

Het ambachtenhuis is opgebouwd tijdens het Ribs en Blues festival (24 en 25 mei, ca 50.000 bezoekers), Theaterfietstocht Olst-Wijhe (30 en 31 mei, ca 1700 deelnemers), Week voor de Amateurkunst Raalte (juni, ca 1000 bezoekers), Nacht van Wijhe (3 juli, ca 3000 bezoekers) en Open Monumentendag Olst-Wijhe (12 en 13 september, ca 500 bezoekers) en de Salland Natuur Fair (13 september, ruim 6000 bezoekers). Onze inschatting is dat aan het project ongeveer 500 nog niet-actieve cultuurdeelnemers hebben deelgenomen aan de verschillende ambachtelijk kunstzinnige workshops, aan de doorontwikkeling van het ambachtenhuis en door een actieve voorlichting over de ambachtelijke technieken en creaties.

Co-creatie

In het project werkten ambachtslieden, amateurkunstenaars en professionele kunstenaars samen met bezoekers van diverse festivals samen. Zowel de samenwerking tussen ambachtslieden en kunstenaars, als de interactie tussen ambachtslieden, kunstenaars en festivalbezoekers was vernieuwend en innovatief.

De opzet om hippe ambachten toegankelijk te maken voor zowel jong als oud kwam goed uit de verf. Zo is tijdens het Ribs en Blues festival het ambachtenhuis opgebouwd op het zeer druk bezochte 'Kids adventure corner'. Tientallen kinderen deden mee aan workshops waarbij ze bijvoorbeeld aan de hand van dropveters leerden kantklossen of kralenbreien. Ook de andere evenementen werden bezocht door zowel jonge gezinnen als ouderen. Hiermee heeft een breed scala aan leeftijdsgroepen kennis gemaakt met eigentijdse ambachtelijke technieken.

Interactief kunstwerk

Het ambachtenhuis is een prachtig interactief kunstwerk. De basis is een stalen constructie in de vorm van een huis. Deze constructie werd tijdens ieder festival en evenement opnieuw opgebouwd. De bijzonderheid van het huis zit in de vorm en kleur die het kreeg door de kunstwerken die dak en zijwanden vormden. Deze kunstwerken waren vervaardigd op basis van ambachtelijke technieken, maar eigentijds kunstzinnig door de gekozen materialen en vormgeving. Er is bewust voor gekozen zowel klassieke als hippe uitwerkingen van ambachtelijke technieken in de constructie op te nemen, waardoor bezoekers zowel historische voorbeelden als eigentijdse uitwerkingen van ambachtelijke technieken zagen. Zowel ambachtslieden, kunstenaars als cursisten leverden werken aan. Aan een deel van de producten hingen bewust losse elementen, zodat geïnteresseerden hieraan verder konden werken. Hiervoor konden ze bij aanwezige ambachtslieden en kunstenaars uitleg vragen over de gebruikte ambachtelijke technieken. Er is bewust voor gekozen om het ambachtenhuis op hippe, drukbezochte festivals en evenementen als blikvanger neer te zetten. In deze ontspannen en op vermaak gerichte settings maakte een zeer divers bezoekerspubliek op ongedwongen wijze kennis met eigentijdse en kunstzinnige kanten van oude ambachtelijke technieken. Hierbij konden ze actief deelnemen aan het verder ontwikkelen van het ambachtenhuis. Hierdoor maakten ze kennis met de ambachtelijke technieken en waren gelijktijdig op kunstzinnig creatieve wijze aan het werk. Passanten die niet actief meehielpen aan de verdere ontwikkeling van het ambachtenhuis of meededen met workshops, maakten op passieve wijze toch kennis met de eigentijdse kanten van ambachtelijke technieken doordat het ambachtenhuis als blikvanger simpelweg de aandacht trok. Door het hippe decor, de materialen en kunstzinnige uitwerking toonden de kunstwerken hoe eigentijds en hip de ambachtelijke technieken van het mandenmaken, leerbewerken, stoelenmatten, kralenbreien, kantklossen, wol- en IJsselkleibewerking zijn. Enkele honderden bezoekers van de verschillende festivals en evenementen lieten zich daadwerkelijk uitdagen in workshopjes waarin ze ambachtelijke technieken tot uiting brachten in eigentijdse kunstwerkjes. Naast deze actieve vorm van overdracht van ambachtelijke technieken hebben enkele duizenden passanten gezien hoe prachtig ambacht en kunst met elkaar te combineren is. Deze passieve overdracht, in combinatie met de uitgebreide aandacht die er was in de lokale en regionale gedrukte en online pers en via sociale media, zal bij velen een bewustwording hebben gerealiseerd ten aanzien van het eigentijdse en kunstzinnige karakter van ambachtelijke technieken.

PR

Het ambachtenhuis heeft veel media aandacht gekregen. Zowel in lokale en regionale kranten en websites als via bijvoorbeeld facebookpagina's van betrokken organisaties en kunstenaars. Maar ook de website van Ribs en Blues en IJsseltheater fietstocht hebben ruimschoots aandacht geschonken aan het project. Daarnaast zijn er prachtige banners en

spandoeken ontwikkeld met daarop afgebeeld logo's van subsidieverstrekkers. Het Ambachtenhuis blijft voorlopig beschikbaar voor het opluisteren van andere manifestaties.

